

**Ismertetések – Rezensionen – Reviews
Katsauksia – Рецензии**

Les langues ouraliennes aujourd’hui / The Uralic languages today
Ed. M.M. Jocelyne Fernandez-Vest. Bibliothèque de l’École des Hautes
Études. Sciences Historiques et Philologiques, Tome 340. Librairie
Honoré Champion, Éditeur, Paris 2005, 685 p. ISBN 2-7453-1290-1

2002. március 13-16. között nemzetközi szimpóziumot rendeztek a párizsi finn központban a CRNS-OSTERLITS (Centre National de la Recherche Scientifique – Oral/oural – Systèmes en Transit et Recherches Linguistiques sur la Traduction du Sens) támogatásával. A szimpózium anyagát e könyv formájában több éves nagyon ambiciózus munka eredményeképpen jelentették meg. A projekten együtt dolgozott a szimpózium francia szervezőinek csoportja, valamint nemzetközi híru tudósok, s céljuk egy enciklopédia, az Encyclopédie des Sciences du Langage összeállítása volt. Központi témaköröknek az areális tipológiát, a grammatikalizációt, a kétnyelvűséget és a veszélyezettett nyelvek kérdését választották.

1. A néhány lapos bevezető rész Claude Hagège előadásával kezdődik, aki az uráli nyelvek rokonsági viszonyairól számol be. Véleménye szerint ezeket a nyelveket szociolingvisztikai szempontból szükséges vizsgálni. Ezt követi a könyvben szereplő 44 szerző felsorolása. A szerzők országok szerinti megoszlása a következő: Finnország 10, Franciaország 9, Észtország 7, Egyesült Államok 4, Magyarország 4, Oroszország 4, Németország 3, Ausztria 1, Olaszország 1, Románia 1; a szerzők nemzetisége, anyanyelve nem fe-di az országok szerinti felosztást. Érdekesség kedvéért álljon itt a statisztika annak bizonyítására, hogy milyen körökben foglalkoznak manapság finn-ugrisztikával! A házigazda franciák 6 fő, orosz ugyancsak 6 fő, angol, német, olasz 1–1; finnugor anyanyelvűek: finn 12, magyar 8, észt 7, karjalai és erzamordvin 1–1. A szimpózium hivatalos nyelve ugyan az angol volt, a tanulmányok egy része azonban franciául látott napvilágot. Igen praktikus megoldás, hogy a könyv végén az összes előadás kivonata megtalálható az „ellenkező” nyelven is.

Legelső helyen M. M. Jocelyne Fernandez-Vest főszerkesztő, a Sorbonne Nouvelle Paris III egyetem professzora, s egyben az OSTERLITS program kutatási igazgatója bevezetőjét olvashatjuk, amelyben kifejti, hogy miért és miért most kell az uráli nyelvekről tanácskozni, valamint röviden felvázolja a könyv tartalmát. Majd kifejti köszönetét mindazon tudósoknak, munkatársaknak, fordítóknak és kartográfusoknak, akik munkájukkal hozzájárultak a könyv megszületéséhez. Az uráli nyelvek rendelkeznek a legnagyobb elterjedtségi területtel Észak-Euráziában, Kelet-Norvégiától a Tajmir-félszigetig, tágabban beleértve Magyarországot is. Hagyományosan két ágat különíthetünk el, a szamojéd nyelvek (keleten) és a finnugor nyelvek, legnyugatabbra a finn és a magyar. A legtöbb uráli nyelvnek két megnevezése van: az egyik modern autochton, a másik régebbi, gyakran idegen megnevezés. Pl. számi/lapp vagy mari/cseremisz. Mind M. M. Jocelyne Fernandez-Vest, mind Claude Hagège kiemeli, hogy az észti, a finn és a magyar kedvezőbb helyzetben van, míg a többi uráli nyelv a háttérbe szorult, és ráadásul fennáll annak veszélye is, hogy némelyik kihal. E nyelvek a vogul, az osztják, a votják, a zürjén, a mordvin és a cseremisz. Az EU csatlakozás óta Finnország, Észtország és Magyarország kommunikációs változást él meg. E három nyelv az EU-ban hivatalos, így oda-vissza fordítják a többi EU-s nyelvre. A szerző szerint két fontos dimenziót kell integrálni az uráli nyelvek kutatási területén. Az első a szociolingvisztikai aspektus, más szóval azok a problémák, amelyek a beszélt nyelvről az írottá való átállásból, valamint a veszélyeztetett nyelvek megőrzéséből adódnak. A másik a kognitív aspektus, a nyelv (*language*) és a megismerés, észlelés (*cognition*) kapcsolata. A nyelv kognitív aspektusa szempontjából ugyanis érdekesek az uráli nyelvek, amelyeknek az orális tradíciója igen erős. – A bevezető részt az uráli nyelvek térképe és három családfa-ábrázolás zárja.

2. A könyv kilenc fejezetet tartalmaz, s minden fejezet egy-egy külön témakört, ill. nyelvcsoporthoz ölel fel, s a szimpózium cikkei is eszerint vannak a könyvben csoportosítva.

Az I. fejezet (*Mémoire ouralienne*, 35–72) az 1994-ben elhunyt amerikai professzornak, Robert Austerlitznek, a 2001-ben eltávozott sokoldalú lapp művésznek, Nils-Aslak Valkeapää-nek, valamint a tragikus sorsú kutatónak, Schmidt Évának állít emléket.

A II. fejezet (*Typologie: Finno-ougrien ou ouralien?* 73–175) a tipológiának van szentelve. Létezik az uráli közösségben néhány ellentmondás, és e fejezet ezt hivatott tisztázni. Cikkében Bernard Comrie és Eugene Helimski az uráli családot az észak-eurázsiai „Sprachbund”-ban helyezi el. – Ago Künnap és Angela Marcantonio két olyan témát emel ki, amelyek mostanság

vitatémát szolgáltatnak az uralisták körében: a szamojéd nyelvek származása és státusza, amiket genetikai és nyelvészeti szempontból is vizsgálnak, valamint az uráli és az indoeurópai nyelvek összehasonlító módszerének – szerintük – a komoly adatok hiánya miatti spekulatív karaktere. – Két cikk mutatja be az uráli (és altaji) nyelvekben preferált tendenciákat. Juha Janhunen morfológiai szempontból világítja meg, míg Marcus Kracht szemantikai megközelítést alkalmaz. Nina Aasmäe és Pire Teras a prozódiát vizsgálják az erza-mordvinban.

A III. fejezet (*Fennique ou Balto-Finnois*, 177–222) a leginkább kutatott nyugati ággal, a finnségi nyelvekkel foglalkozik. Johanna Laakso az eddigi munkák szakszerű értékelését adja, s kiemeli e munkák hozzájárulását az általános nyelvészethez. Külön hangsúlyozza, hogy szerinte a finn nyelv kutatásáról a súlypontot át kell helyezni a kis balti finn nyelvekre (lív és vepsze), és ezekkel fokozottabban kell foglalkozni. E nyelvek a szovjet évtizedek alatt elszigetelődtek és komoly demográfiai csökkenés veszélyezteti őket. – Tapani Lehtinen a grammatikalizálódás folyamatának egyik aspektusával: a passivum alakulásával foglalkozik. – Jean Léo Léonard egy archeológiai elemzési modellt alkalmaz a nyelvjárási területek folyamatosságának és dimenziójának: az északi finnségi hálózatnak a bemutatásában.

A következő (IV–VI.) fejezetek részletesen foglalkoznak a három nagy uráli nyelvvel, azaz az észtt, a finn és a magyar nyelvvel. A IV. (*L' estonien dans la région baltique*, 223–285) fejezetben a kiváló fonetikus Ilse Lehiste az észtt prozódiát elemzi, Mati Erelt az észtt szintaxis kérdéseivel foglalkozik, amelyeknek tipológiai érdekessége van. – Peep Nemvalts kidolgoz egy modellt a kommunikáció különböző szintjeinek kölcsönhatásáról az észtt nyelvben. – Fanny De Sivers az idő és a tér etnogrammatikai megközelítésével foglalkozik az észtt nyelvben. – Birute Klaas összehasonlító áttekintést nyújt az esetmegjelölésről az észtt és a balti nyelvekben.

A finn nyelvet, amelynek kutatása már gazdag hagyományokkal rendelkezik, a következő, az V. fejezet írásaiban (*Le finnois, nouvelle langue de l'Union européenne*, 287–354) újszerű szemszögből mutatják be a szerzők. – Pirkko Nuolijärvi a beszélt finn nyelv elemzésével és a legutóbbi nyelvi fejleményekkel foglalkozik. – Ritva Laury a határozott névelő kialakulását körvonalazza a finn nyelvben. – Mari Siironen áttekintést nyújt a finn nyelvben előforduló mentális igékről. – A következő két tanulmány az Európai Unióhoz való csatlakozása után Finnországba bevándorolt népesség nyelvtanulásával kapcsolatos nyelvi jelenségekkel foglalkozik, nevezetesen a finnel mint idegen nyelvvel. – Jyrki Kalliokoski elemzi a bevándorlók által beszélt és az írott finn mint második nyelv jellemzőit. – Kirsti Siitonen a nyelvtani termi-

nológia problémái a finnben mint második nyelvben cím alatt fejt ki véleményét. – A fejezetet Juhani Härmäneek egy, a finn–francia kontrasztív nyelvészetről szóló tanulmánya zárja.

A VI. fejezetből (*Le hongrois, langue d'Europe et d'Oural*, 355–396) kiderül, hogy a magyar a leginkább beszélt és tanult finnugor nyelv. Többen különböző szempontokból közelítették meg a nyelvet: Kiefer Ferenc a névszóragozást vizsgálja a magyar nyelvben (az esetragok száma még mindig vitatéma). – Keresztes László a *tertium comparationis* szellemében összeveti a determinatív ragozást a magyar és a mordvin nyelvekben. Véleménye szerint szükséges volna összeállítani egy magyar–finn és finn–észt összehasonlító nyelvtant, valamint érdemes lenne ugyanezt a kis finnugor nyelvekre is megalkotni. – Simoncsics Péter két morfémát hasonlít össze a jurák-szamojéd és a magyar nyelvekben.

A VII. fejezet (*Oralité arctique*, 397–457) az arktikus – szélesebb értelemben nem csak uráli – nyelvekről szól. Natalya Koshkaryova a multilingvális kompetenciáját alkalmazza, hogy szintaktikai és szemantikai összehasonlítást végezzen a szibériai uráli nyelvekben, valamint a tunguz nyelvben. – Domokos Johanna egy szemiotikai módszer segítségével azt vizsgálja, mennyire fordítható a lapp költészet. Ezenkívül röviden vázolja a fordítási folyamat különböző szintjeinek teoretikus hátterét. – Svetlana Kolesnikova az évszakok megnevezéseit vizsgálja a szelkup-szamojédoknál. – Alexandra Lavrillier leírja a legújabb evolúciót az evenki nyelvben, foglalkozik a nyelvjárásokkal és az írott normákkal a kortárs evenki (tunguz) nyelvben. – Nicole Tersis a grönlandi eszkimó nyelvben funkcionális szavak segítségével vizsgálja az iránymegjelölést, a helymeghatározást és a térbeliség kifejezésének kapcsolatait.

A VIII. fejezet (*Plurilinguisme ouralien*, 459–514) bemutatja az uráli többnyelvűség néhány aspektusát és hozzájárulásukat az általános kognitív nyelvészet problematikájához: Pekka Zaikov elemzi a karjalai nyelv jelenlegi helyzetét, státuszát és jövőjét. – Kovács Magdolna a finnugor (magyar, finn) nyelvek és az indoeurópai nyelvek közötti kódváltással foglalkozik Ausztráliában. – Marja Leinonen a komi-zürjén szintaxisban fellelhető orosz hatást mutatja be. – M. M. Jocelyne Fernandez-Vest a finn kognitív szubsztrátummal foglalkozik a kaliforniai tudományos-fantasztikus irodalomban. Vizsgálatának alapját Emil Petajának a Kalevala által ihletett tudományos-fantasztikus műve, a *Saga of Lost Earths* (New York, 1966) adja.

A IX. fejezet (*Sémantique et cognition: la structure informationnelle des langues ouraliennes*, 515–610) két részből áll. – Az elsőben (515–560) Anna Sőres az „információ szerkezete az uráli nyelvekben” témakört fejt ki, megvizsgálja a szórendet a magyar nyelvben, s hogy szükséges-e elkülöníteni a

szintaktikai és a diszkurzív funkciókat. – Irina Nikolaeva összehasonlítja az obi-ugor nyelveket a szamojéddel. A nyenyec és az osztják például jelentős hasonlatosságot mutat a birtokos szerkezet felépítésében. – Elena Kovgan elemzi az osztják nyelv textuális struktúráját. – A 2. részben (... *comparée à d'autres langues du monde*, 561–610) a vizsgálat tárgya az uráli nyelvek információs struktúrája. – Fernandez-Vest a tipológiai evolúciót írja le a lapp nyelvben. A lapp az egyik legveszélyeztetettebb nyelv, és a szerző azt vizsgálja, hogy az indoeurópai (nemzetközi) szókincs milyen hatással van, és felelős-e a gyors tipológiai paradigmaváltozásért. – Tiiu Grünthal-Robert a diszkurzív partikulákat vizsgálja a színházi dialógusok alapján a francia, a finn és az észti nyelvben. – Jaakko Leino és Johanna Kuningas genetikailag és tipológiailag különböző nyelvekben (francia, kabil és finn) vizsgálja a „Left Topic Construction” tipológiai kérdését. – Elena Maslova a tundrai jukagir nyelvben elemzi a fókusz problematikáját.

3. A könyv végén található az összes tanulmány francia és angol nyelvű összefoglalóit tartalmazó összeállítás (*Résumés – Abstracts*, 610–656), amely igen hasznos mindazoknak a kutatóknak a számára, akik csak az egyik nyelvben jártasak. A vaskos kötetet gyakorlati mutatók teszik áttekinthetőbbé és használhatóbbá: névmutató (*Index des noms*, 657–667), nyelvmutató (*Index des langues*, 669–676) és végezetül tárgymutató (*Index des notions*, 677–685). Ezek a technikai megoldások, valamint az egész kötet kivitele a főszerkesztő és munkatársai áldozatos és gondos munkáját tanúsítja.

*

A tanulmányoknak nem feltétlen célja a felsorolt témakörök részletes tárgyalása, ezek további mélyreható kutatásokat, és a felmerülő kérdések alapos tisztázását követelik meg. Ez elsősorban a nyelvi kontaktusokra és a többnyelvűségre vonatkozik, amelyek nagy érdeklődésre tartanak számot az uráli nyelvészet területén. Viszont e kutatásokat illetően geopolitikai és technikai akadályok merülnek fel. Sokáig a volt Szovjetunió tiltott terület volt a nyelv-tudósok számára is, valamint az adatgyűjtés és az adatok értelmezése több uráli és egyéb nyelv ismeretét követelte meg. Ez a könyv a kitűzött célokat elérte: foglalkozik egy kevésbé ismert, nem indoeurópai nyelvcsaláddal, s annak aktuális nyelvészeti aspektusaival, és bemutatja az uráli és nem uráli nyelvészek tényleges hozzájárulását a nyelvészeti tudományokhoz. A konferencia megszervezése és az anyag publikálása nagy hiányt pótol az éledő, franciaországi uralisztika területén, és mint ilyen örömmel üdvözölhető kezdeményezés, amelynek minden bizonnyal visszhangja lesz és várható a folytatása is.

DENNICA PENEVA